

KOVADIK

№ 6

Detsember

1938

S I S U:

1. Helmes Israel: Päikene tuhas.
2. August Annist: Kuidas lugeda kriitiliselt.
3. Endel Kõks: Edvard Munch.
4. O. Ibius: Jaan Tõnisson karskustegelasena.
5. Aksel Mark: Juhan Luiga pärandus noortele.
6. H. M.: Masaryk jutustab oma elust.
7. ENK-Liidu teateid.

AKADEEMIA

EESTI HARITLASKONNA AJAKIRI.

Toimetuse juhend: Prof. H. KRUUS, prof. A. KOORT, prof. A. PIIP.
Tegevtoimetaja: J. OTS.

Ilmub 8—10 korda aastas.

TELLIMISHIND kr. 5.— aastas, kr. 2.50 poolaastas. Üksiknumber
65—75 senti ja vähemalt 64 lk.

Toimetuse aadress:

Ülikooli 15—3, Tartus.

Telefon 13-49, posti j. arve 2389.

KEVADIK

Noorsoo enesekasvatuse, elureformi ja isetegevuse ajakiri.

Nõ 6

XV aastakäik

22. dets. 1938

HELMES ISREAL.

Päikene tuhas.

*Päikese kirgas ja kõikvõimas tuli
peidet on kivisse, maasse ja puusse,
võimsa ja väetigi lihha luusse:
päikeselt saadud, mis on ja mis oli.*

*Päikese energia ei see jää peitu:
kivist maasüdames süttib taas tuli,
inimvaim leidnud küll turba, küll õli,
ammu mis tuntu, või äsja mis leitu.*

*Mullasse peidetud valgus ja soojus
äratab kõrre ja kauneima lille,
tõuseb küll metsana võimsana jälle,
õõski veel soojust ehk päike küll loojus.*

*Südamest võimsamalt päikese lõõma
leegib kui emakese maamulla põuest.
Helkjamalt lillest, mis tärkab me õuest,
tuliselt, verevalt süda peab lõõma.*

*Päikese energiat üllast ja puhast
hingest ei hävita võimsad, ei suured.
Kivist, puust, turbast taas süttivad tuled,
väärtusi luua võib mullast ja tuhast.*

Kuidas lugeda kriitiliselt.

Kirjanduse arvustamise ja hindamise põhinorme.

Ilukirjanduse peamine ülesanne on meie elu rikastada ja täiendada nende väärtuselamustega, mida tavaline piiratud argielu ja kutsetöö meile ei võimalda. Eriti käib see nn. esteetiliste elamuste kohta, mis sünnivad meie ilu- ja väljendustarvete rahuldamisest vastavalt vormitud tundetoonilise sõnastuse abil. Teiseks ilukirjanduse ülesandeks on juhtida meie elutunnet ja maailmavaadet suurema süvenemise ja eetiliselt kõrgema sihipüüdluse poole. Ning kolmandaks: tutvustada meid meie endi ja meid ümbritseva eluga võimalikult läbinägevalt ja objektiivselt, kergendades nõnda meile ka argieluks vajalist elumõistmist ja inimestetundmist.

Ilukirjanduse väärtust tunneme harilikult juba vaistlikult, tundepäraselt — ja see ongi kõige loomulikum kirjanduse lugemise ja nautimise viis. Aga et selline tundepärane lugemine kirjanduse väärtusi ka õieti tabaks, selleks eeldab ta juba arenend maitset, s. o. juba nagu alateadlikuks, vaistlikuks muutunud väärtusmõõdupuid, otsest äratundmist, mis on ilus, ehtne ja tähtis, mis vilets, inetu ja tühine. Sellise maitse kujunemine ei tule iseendast, vaid nõuab vastavat koolitamist paljude heade kirjandusteoste kriitilise lugemise, järelemõtlemise ja kirjanduslooliste ning kirjandusteoreetiliste teadmiste kaasabil.

Millised oleksid need nõuded, need väärtusnormid, millele peaks vastama täiesti hea kirjandusteos? Sellele küsimusele ei saa praegu vastata enam nii kindlalt nagu arvati seda võivat teha klassitsismi ajal j. m. Kogemused on näidand, et väärtused võivad sageli esineda väga mitmesugusel alal ja kujul. Ühes teoses ilmseks puuduseks loetavad omadused osutuvad teises just voruseks. Ja mõnigi paljude üldnormide vastu patustav teos võib

olla ometi väga tähelepanev, sest et teda kannab mõni üksik erakordselt väärtuslik omadus.

Kuigi meil siis raske oleks püstitada mingit üksikasjalist normatiivset poeetikat, võiksime ehk ometi määratella mõningad peanõuded, millele enamvähem peab vastama iga väärtteos.

Algame, kuigi vastupidiselt tegelike loomisprotsessile, kõige välisemast, kuna lugeja sellega tutvub kõige esmalt. See on sõnastus ja selle üldlaad.

1. Sõnastusstiil.

On loomulik, et see peab kõigepealt olema arusaadav, mitte sisaldama liiga palju tundmatuid sõnu või ebamääraseid, kahemõttelisi väljendusi; ta mõte peab olema selge ja järjestus loogiline (välja arvatud muidugi juhud, kus tahetaksegi kujutada vastupidist). Ta lause-ehituski ei tohi olla liiga raske, keeruline või ülekoormatud. Tundepärasema, kiirelt liikuva sisuelamuse täpsemaks väljenduseks peab see olema isegi teataval määral rütmiline, suuremate või vähemate rütmühikute üksteisele järgnevusega kergesti voolav ja nii ka lugejale kiiremalt liikuvat tundeelamust sisendav. Järgmine aste edasi tundmuslikus suunas ongi juba värsikujuline luule, kus sõnade eneste rütmiga on liidetud ka enamvähem ettemääratud kindel värsimõõt, meetrum, korduv riim, stroof jne. Nii liitub sõnalise väljendusrõõmuga endiselt veelgi olulisemana ka teadlikum, selgekujulisem, „muusilisem“ värsielamus, rõõm taltsutatud, säädusepärasest, ühtlasest väljendusvahendusest, juba ette oodatavaist ja aimatavaist välisraamidest, mille vahel voolavad sisulisemad uudused tunduvad seda meeldivama üllatusena. On loomulik,

et selleks enam tundeliseks, mõisteliselt ebamäärasemate elamussisude väljenduseks peab võimalust mööda kaasa aitama ka sõnade „häälikuline instrumentatsioon“, s. o. selliste sõnade tarvitust ja nende selline liitumine, et ka nendes leiduvate häälikute erisugune kõlaline tundevarjund kaasa aitab üldise meeleolu süvendamiseks. Juba rohked rahvakeeles leiduvad loodus-hääli järgiaimava ja deskriptiivse kõlalaadiga sõnad aitavad peale selle väljendust teha kõlaliste abinõudega ka väliselu kujutamise alal täpsemaks ja karakteriseerivamaks.

Kuid tulemegi tagasi sõnastustiili enam mõistelisuslike nõuete juurde, mida peab arvestama ka ilukirjanduslik proosa. Selguse ja muu tajumiskerguse nõudega lutub siin iseendast ka sõnastuse konkreetsuse, võimalikult suure plastilisuse ja kujukuse nõue. Mida abstraksem on väljendus, seda raskem on harilikult teda elamuslikult tajuda; selgesti võime kujutella ainult meelte abil tajutud asju ning neid märkivate sõnadega on peamiselt seotud meie tugevamad tundetoonid. Seepärast on loomulik, et ilukirjanduslik teos mitte ainult oma mõttelist sisu ei „kehasta“ elavatesse kujudesse ja konkreetseisse, välismaailmas toimuvaisse sündmusis, vaid et võimalikult ka iga ta lause peab olema pildikas, selgelt kujuteldav. Kui kujutetav elu (näit. tundmused, abstraksemad mõtted) seda muidu hästi ei võimalda, peab autor tarvitama konkreetsest maailmast võetud kujusid vähemalt abistavas või ülekanutud mõttes, näit. võrdlevalt, metafooriliselt, sümboolselt, allegooriliselt jms. Teiseks kujukuse, või siin juba on õigem ütelda ilmekuse saavutamise abinõuks on teatavad enam formaalsed võtted ja vahendid: ebamäärase terviku asemel tema mõne esindava, ilmeka osa valik, sama kujutluse kordus või järkjärguline, varieerivalt korduv tõusutus, abstraksemategi mõistete puhul veel hästi mõjuv kontrasteerimine, ilmekas vastakuti aetus, retooriliste hüüd- ja küsilause tarvis, teadlikult viljeldud liialdus või mõtte-moonutus, ironia, paradoks, jne.

Nende stiilivahendite abil võib kergemini täita ka kunstilise sõnastustiili järgmist nõuet: et ta mõjuks värskelt ja uudsel. Liiga sagedasti kuulnud väjendi tundetoon ja ilmekus nagu kulub ära, muutub „halliks“, „abstraktseks“, „igap-evaseks“, „ajaleheliseks“. Veel hõlvem aga on, kui mõned eelmainitud stiililised kujundid (näit. võrdlused, metafoorid) ise juba on nii sageli kuulnud, et nende värskuse tundetoon on „kulund“ ja neid tarvitatakse ainult ühes kitsas pealiskaudses tähenduses, kuigi nad võiksid lasta aimata ka palju muud. Siis sünnib neist ainult nn. klišeeline või fraasiline stiil, mis pole ainult ilmetu, vaid ka ebahütlane, võlts ja vastik. (Sellist leiame sageli pidukõnedes, tervitustes, aga ka ajalehis jne.)

Sellest hoidudes aga ei tohi uuduse ja omapärasuse taotlusel muidugi mitte minna ka teise äärmusesse, stiililisse iseäratsemisse, ekstravagantsusse, vigurdamisse, omapärasuse otsimisse iga hinna eest. On vaja kõigepealt kirjutada head stiili, alles teises järjekorras tuleb omapärasus — kui ta üldse tuleb.

Sest oluliselt kuulub hea sõnastustiili tunnuste hulka siiski ta loomulik lihtsus ja ehtsus, adekvaatne vastavus igakordsele elamussisule. See iseendast tingib ka vajalise ühtluse, s. o. kõigi sõnastusabinõude tundetoonilise ühtekuuluvuse, mis peab peale selle olema ühtesobiv ka teose kui terviku stiiliga, nii sõnastuse kui ka kujude ja ideestiku taga seisva ühtlase elutundega. Kus see ühtsus puudub, jääb meile teosest ikkagi ebaehtsuse või fragmentaarsuse mulje, olgu ta üksiklaused või üksikosad kui tahes kunstipärased.

Lõppeks ei saa toonitamata jätta üht nõuet, mille vastu eesti nüüdses ilukirjanduses vahest kõige enam patustetakse: see on sõnastustiili lühidus ja tihedus. Iga asja ning olukorra kujutus sündigu küll plastiliselt aga ühtlasi tabavalt, iga momenti näidates ainult ühekordselt, et järgmises lauses anda jälle midagi uut. Meie nüüdisaegseis romaanis, mis

võistlevad oma pikkusega, võiks aga sageli maha tõmmata iga teise-kolmanda lause, ilma et kujutus selle all palju kannataks; vahel see nii isegi võidaks.

2. Elu- ja inimestekujutus. Kompositsioon.

Ilukirjanduse, eriti eepilise ja draamaatilise kirjanduse juures on eelvaadeldud sõnastusstiililistel omadustel küll suur, aga kaugeltki mitte veel otsustav väärtus. Võib olla kergelt, kujukalt ja värskest sõnastet asju, mille pikemal lugemisel meid ometi saadab teatav nippe-näppelise tühiseuse ja igavuse tunne, ja mis ununevad varsti. Suurema kaalu ja tähtsuse omandab teos alles oma nn. sisulise küljega, mingi tõelise eluala ja inimeste kujutamise, mis ei anna meile ainult hetkelisi tundeelamusi, vaid teeb seda, rikastades meid ka püsivate elutunnetustega. Milliseite nõudeile peab hea kirjandusteos vastama sel alal?

Kõigepealt ta elukujutus peab olema huvitav. Ta peab elu määratust ja lõpmatult korduvast voolust välja otsima ainult need alad ja jooned, mis suudavad meile pakkuda otsest elamusväärtust ja neid pakkuma meile ülevaatlikul, kergelt kättesaadaval, kaasaelataval kujul. Peamiselt sellega erinebki ilukirjanduslik elukujutus teaduslikust, kus on määrav mitte valik ja esitusviis, vaid elukujutuse täpsus ja tühjendavus. Sellest järgneb, et ka nn. ainevalikul on romaani ja eriti draama loomingus väga oluline tähtsus, kuna üks aine laseb end võrdlemisi kergesti käsitleda üldhuvitavalt või isegi „dramaatiliselt“, teise puhul aga on see väga raske. Enamvähem igas „heas“ eepilises aines peab peituma dünaamilisi vastuolusid ja neist tingitud võitlust, sest ainult võitluse toodud liikumine võib meid pikemaks ajaks paeluvalt huvitada. Teiseks peab see võitlus olema kehastet elavais kujudesse. Ja kolmandaks peame selle võitlusega võima sügavamalt kaasa elada, s. o. asjad, mille pärast võideldakse, peavad olema meilgi lähe-

dased ja tähtsad, ihaldatavad või kardetavad. Seepärast näit. romanid, kus puhtkirjeldav element, olgu siis aja- või kultuurilooline, etno- või psühholoogiline, seisab liiga esiplaanil, on kergesti igavad, kõnelemata novellist või draamast, kus draamaatilise võitluse esitus ei kannata enda kõrval peagu üldse kirjeldamist. Samal põhjusel aga kipuvad jääma kergesti liiga „halliks“ ja „tuimaks“ liiga tavalise argielu kujutused, kui nende taga pole suudetud näidata tähtsamate, üldinimlikumate vastuolude kokkupõrget mingi uue vaatenurga all. On arusaadav, miks nii muinasjuttudes kui ka klassilise aja teostes on tegelasteks aina kuningad ja kangelased, ja isegi romantilise aja tooteis veel väga erakordsed ja „huvitavad“ kujud oma „imelike“ juhtumistega.

Et see võrdlemisi kerge huviaratus realismi ajast peale siiski on sattund nagu põlu alla, tuleb sellest, et nende erakordsete ainetega on raske rahuldada kõrgema ilukirjanduse teisi olulisi nõudeid, eriti usutavuse ja eluläheduse tarvet. Meieaegse inimese teadmiskultuur on nii edenend, et tal suuremat huvi pole kaasa elada fantastilise muinasjutusangariga või erakordse romantiise kangeasega, kelle eluvasteid ta omas ümbruses ei näe, ja kelle ajaloolistki olemisvõimlust ta ei usu. (See näit. vähendab osalt meie nüüdse ajaloolise romaani väärtust. „Kõl bab ainult noorsoole“, öeldakse — nagu muinasjuttude puhul lisatakse: „sobib lastele“.) Kuid samuti kui reaalelulist, miljöökohast usutavust, nõuame healt nüüdisromaanilt ka ta elulist tähtsust, ja seda saavutatakse peamiselt meie rahva ja meieaegsete eluprobleemide käsitlemisega. Tõsi küll, need probleemid on osalt üldinimlikud ja üleaegsed, neid võib näha ja vahel isegi reljeefsemalt näha ka mõnes võõras või ajaloolises miljöö. Kus aga need probleemid üldse puuduvad, sääl ei suuda meid sügavamalt paeluda ka kirev ajalooline või etnograafiline andmeterikkus või vägagi liikuv väline seiklustik.

Autori psühholoogilisel, eetilisel,

ühiskondlikul või muul ideelisel probleeminägemisel on siis otse määrav tähtsus ta teosele sügavama väärtuse andmisel (ja võib-olla eriti sellekohase kultuuri ja harjumuse noorusega on osalt seletetav see, et meil tõsisemat draamat veel nii vähe on viljeldud). Kuid sama oluline on nende probleemide esitus tõesti elavate, reljeefsete, kujude kaudu. Viimaste loomine nõuab veel enam just kunstilist oskust. Alles see elustav iseloomustamisoskus koos psühholoogilis-ideelise mõttesügavusega võib luua neid suuri, niihästi rahvusliku kui ka üldinimliku esindavuseni küündivaid kujusid ja tüüpe, mis on iga eepilise ja dramaatilise luule suur eesmärk, igaveseks kehastet elu tuum.

Vaevalt saab seda nõuet sõnastada paremini kui teeb seda Tammsaare oma avalikus kirjas noorkirjanik Karl Ristikivile („Rahvaleht“ 7. XII 38). Ta soovitas unistada: „kuidas paberile kinnitada kas või pisitillukesemgi inimsaatus, mis taotleks igavikku? Kuidas lihtsamagi sõnaga luua inimitilgake, milles peegelduks inimmeri? Kuidas tõmmata mõnesse inimsaatusse pisimgi jooneke, millest õige lugeja taipaks, et seda on teinud eestlane?“ Ja edasi: „...kuidas küll kujundada sõnas tühisematki elulist või elutut asja, nii et lugeja tunneks temas ise enese süüdi, olemist ja surma: et kirjeldatu rõõm saaks lugeja rõõmuks, tema mure lugeja mureks, elu tema eluks...“

Selle üldise elukujutuse elavuse ja haaravuse kõrval on isegi kompositsioonilisel nõudeil juba kõrvalisem tähtsus: leidub teoseid, mis on ebaproportsionaalsed, fragmentaarsed in., kuid haaravad meid ometi oma üksikosade ja üksikkujude võimsusega. Aga keskmise hea eepilise teose ehitus eeldab siiski umbes samaseid voorusi nagu draama oma: ta võitlus (kuigi ka ainult võitlus nägematu vastasega või isendaga) peab arenema tõusvas kaares, sest iga uus, muidu eelmisega samaväärne motiiv tundub kergesti korduvana ja igavana, kui ta ei ole oma laadilt intensiivsem. Ja kuigi vähem kui draamas, peab ka heas romaanis (eriti selle

lõpus) kujutus olema kesken det mõningate peategelaste ja peamotiivide ümber, sest muidu valgub meie tähelepanu liiga laiali ja lõppmulje jääb nõrgaks. Samast üldise kesken-duse nõudest järgneb ka kujutuse ühtluse nõue, sest kuigi iga erinev olukord vajab natuke erisugust kujutusstiili, ja kuigi teatav mitmekesisus viimaste tarvituses, iseäi nende kontrasteerimine jne. mõjub elustavalt, on ometi riskantne meie tähelepanu ja üldhoiakut liiga raskele proovile panna väga erinevate osastiilide popuriiga. Realistliku ja romantilise, traagilis-pateetilise ja groteskse kujutusviisi ühtesobitus samas teoses nõuab juba väga vilunud meistrikätt.

3. Autorisuhe ja ideestik.

Ainu't hea sõnastus. kuiutuse elavus ja ehituse järjekindlus üksi ei taga teosele veel suure teose väärtust, kuigi ehk suure ärilise menu. On töid, mis väga „hästi kirjutet“. põnevad või isegi elamusrikkad, kuid mille lugemisel on häiriv tunne kõige selle tühisusest või isegi teatavast vastikusest, niibusest, s'esmisest jõuetusest vms. Siin on tegemist nn. autorisuhte või autori elutundega, mis tahes või tahtmata väljendub, kui mitte otseselt teose ideoloogias, siis ometi kaudselt elukujutuses ja sõnastuses, eriti mitmesuguste eluväärtuste hinnangus. See autori sisim eluhoiak. see maailmasuhtumine oma dünaamilises sihivüüdluses õigupoolest moodustabki iga teose nn. puhta süü. võiks ütelda tema „vaimu“ või ideedünaamika. mis maoneedina enda ümber tõmbab vastavad ained ja muud välendusvahendid, ja mis enam või vähem kajastub teose kõigis detailideski.

Seenärast ei saa seda autorisuhet ka teadlikult võltsida. Ta seepärast on õigus. et tühine, väiklane. vähevaimne inimene ei saagi olla suur kunstnik, vähemalt mitte suur kirjanik, kuna kirjandus juba oma olemuselt on seks liiga vaimne, liiga elu suurte põhiväärtustega seotud.

Kas see teoses avalduv autoriisik peaks olema just ise väga „hea“, väga

Edvard Munch.

Hamsun, Grieg ja Munch on kolm suurt nime, mida Norra on andnud Euroopale. Need kolm nime näitavad, et ka väikese, kolmemiljonilise rahva geenius võib üllatada õhtumaa kultuuri, seda jõuliselt värskendada ja rikastada.

Kui Euroopa maalikunst 19. sajandi lõpul kõikus akadeemilise realismi ja impressionismi vahel, siis oli Edvard Munch mees, kes täiesti ise-seisvalt leitud stiilelementide varal näitas teid vabanemiseks realismist konventsionaalsusest. Umbes samal

sotsiaalne, selle üle võib ennem vaielda — on ju küllalt juhtumeid, kus ta vihagi võib olla väga viljakas. Kuid ka siis peab see olema „püha viha“, viha mitte oma isiku mugavuste, vaid kõrgemate väärtuste nimel. Igal juhul peab autoril olema teatav läbiinägevus mitte ainult elu psühholoogilistest seadustest, vaid elu põhilistest väärtustest ja nende hierarhiast, nende erisusest kõrgusest. Ja ta eetilise teadlikkuse peab põhjema ta isiklikul, ehtsal eetilisel tahetel, võiks ütelda otse religioosel veendumusel sellast, milline peab olema õige elu, milline on „elu jumala“ õige tahe ja käsk (vähemalt peajoonetes). Ta võib selle vastu vahel mäsata, ta võib elu ja enda küündimatuse pärast ahastada, ta võib seda tunnustada ja kujutada ilma suurema juurdlemiseta ja süvenemiseta nagu tavalisti. Aga ta ei tohi seda unustada ega eitada lamedas hedonismis, labases egoismis, eneseupituses, kassi-ahastuslikus nihilismis vms.

Kui see autorisuhte sügavam olemus on õige, harras ja ehtne, pole selle „positiivsem“ või „negatiivsem“ väline esinemine kuigi oluline. Tähtis on ainult teose üldine positiivne mõju meie elu- ja väärtustahetele. Selleks aga on vaja niihästi „positiivsete“ eeskujude ja eesmärkide elustust kui ka olevate negatiivsete olude, omaduste, vaadete jne. kriitilist, s. o. eitavat kujutamist ja hindamist.

Niisamuti pole teose väärtuse hinnangus väga oluline, kas ta põhiline hoiak avaldub ainult peamiselt otseses elukujutuses ja oma tegelaste saatuse

juhtimises (nagu näit. Ristikivi) või peale selle ka veel abstraktsemat laadi sõnavõttudes, selgemalt sõnastet probleemides ja lahendustes (nagu Tammsaarel). Tähtis on, et ei jäädaks ainult elu pinna-kujutamisele, vaid et ühel või teisel teel elavalt ja värskest, kuid ikkagi kõrgemalt seisukohalt näidataks elu ja eriti meie eesti elu ja surma, meie kultuuri ja ühiskonna olulisi küsimusi, seadusi ja eesmärke. Sest neist ju ripub enam-vähem meie kõigi õnn või õnnetus ja seepärast ainult need võivad meid kõiki ilukirjanduses haarata mitte ainult väliselt põnevaina, vaid ka tähtsaina. Need teevad kirjanduse lugemise meie mitte ainult huvitavaks, vaid ka vajaliseks, möödapääsmatuks meie eneste ja meie rahva kultuuri nimel. Ainult selline oma väljenduselt haarav ja oma sisult eluvajalik kirjandus on suur ja klassiline, ainult see mõjub meiegi elu juhtivalt.

*

Olen siin mainind ainult mõnd normi, mida meeles pidades õpime lugema kriitiliselt. Enam või vähem nende järgi sünnib tavalisti teoste kirjandusliku väärtuse arvestamine. Kuid siin on muidugi antud ainult kondikava. Selle liigem väljaarendamine ja rakendamine sõltub suuresti iga teose erilaadist ja jääb seega iga lugeja enda ülesandeks.

Edasilugemiseks: A. Anni: Ilukirjanduse eluväärtus, Looming 1934, 1.p. ja „Ilukirjanduse tähtsus isiku ja rahva kasvatuses“, Kasvatus 1937, nr. 1 (ka eritrükk). J. Ainelo ja H. Visnapuu: Poetika põhijooni I. 1932.

ajal Prantsusmaal tekkiv reaktsioon impressionismi üldmaksva doktriini vastu Cesannei, Van Goghi ja Ganguini näol ei näi teda olevat puudutamata jätnud. Aga kui viimaste vabastav kunst alles tunduvalt hiljem tunnustamist leidis, siis pääses Munchi mõju peaaegu kohe maksvusele, ehkki peamiselt germaani kultuuriringis.

Edvard Munch sündis 1863. aastal Hedemarkis. Noorusaastad veetis ta Kristiaanias, nüüdses Oslos. 17-aastasena alustas ta õpinguid kujur Julius Middelthuni joonistuskoolis. Ametlikult pole ta ühtegi maalikooli lõpe-

Autoportree.

tanud, küll aga näeme teda Christian Krohgi ja Thaulowi juhatuse all õpinguid jätkamas, võttes osa Thaulowi poolt asutatud „Vabaõhu akadeemia“ tööst. Esinemist alustas ta „Sügisnäitustel“, mis oli asutatud noorte Norra kunstnike poolt vastukaaluks tagasihoidvale „Kunstiühingu“ tegevusele, ja mis vaatamata mittemõistvale avalikule kriitikale aastatega üha enam kunstipublikut võitis. Munchi esinemised algasid tormi ja võitlusega. See kriitika, mis tänapäeval Eesti kunstnikele osaks saab,

on paitamine võrreldes sellega, kuidas trükisõna suhtus Munchisse. Nii kirjutati, et Munchi töid nimetatavat ainult sellepärast „kunstiks“, et nad on kunstinäitusel esitatud, et Munchi tööde tõttu on näituse tase väga madalale kistud, tehti kibedaid etteheiteid jüryle jne. See näitab, et Munchis juba tema varasemal tegevusperioodil oli midagi, mis hämmastas, mille ees akadeemilise maitsega inimesed nõutult seisma jäid.

Seitse aastat lõikas Munch „Sügisnäitustelt“ ainult kriitika hurjatusi ja publiku pilget. Siiski jäi Munch enesele truuks, omades sealjuures ka väikest pooldajate ringi ja mõne väljapaistva vanema kunstniku poolehoidu. Tema erinäitus leidis tähelepanu peamiselt sellepolest, et ükski Norra kunstnik varemini midagi sarnast ei olnud julgenud. Vaatamata kriitika jahedale suhtumisele, saavutas ta selle näitusega stipendiumi Pariisi. Seega on lõpul ettevalmistav periood Munchi elus ja loomingus. Algavad rännu ja kujunemisaastad. Möödub üks aasta Pariisis, teine Nizzas, vähem töötades kui vaadates, kuna Much sattus kohe tülli Bonnatiga, kelle ateljeesse ta astus ja kelle poolt viljeldud realism ainult teda eemale tõukas. Puhttehniliselt pakkusid talle palju huvi impressionistid, peamiselt Pissarro, kelle maneere ta on püüdnud rakendada reas tänavapiltides. Kauaks ei köitnud Munchi selline puhtpinnaline elukäsitlus, ta loomingus hakkasid pinda võitma hoopis sügavamad kvaliteedid: väljendusvormide otsimine seesmisele tunnetusele. Nii tekkinud tööd, nagu „Armukadedus“, „Mees ja naine rannal“, „Kisa“, „Tänav“ jne. ei leidnud aga paika Norra kunsti naturalistlikku miljöösse. Pöördepunktiks sai aasta 1892, millal Munchile tehti ettepanek esineda iseseisva näitusega Berliinis. Näitus suleti aga peaaegu kohe pärast avamist, kuna see tekitas kuulmatut pahameelt ja rahulolematust. Ajakirjandus nimetas Munchi anarhistiks ja torm tema ümber kestis pikka aega. See iselaadne skandaal sünnitas tugeva murrangu Saksa vaibunud kunstielus, kuna ta põhjustas „Secessiooni“ asutamise.

Rannas.

Munch jäi Berliini, käies läbi literaatidega nagu Strindberg j. t. Järgnes jälle Pariis, Nizza, Saksamaa, Itaalia, nagu põgenemine ühest kohast teise, rahutus ja mured kaasas. Kõik see ei jäänud temale mõjumata, samuti radikaalsete vahendite tarvitamine, et end hoida töövõimelisena. 1908. a. muutub ta tervislik seisund nii hädaohtlikuks, et peab pöörduma närviarsti poole. Üks aasta haiglas tervendab Munchi aga täielikult ja värske jõuga algab uus töörikas periood tema elus. Ja kui ta ülikooli aula kaunistamise võistlusel võitis, siis oli alanud Munchi kunsti triumf. Rida suuri maale aula seintele, nagu „Päike“, „Uurija“ ja „Ajalugu“ ühes väiksemate siduvate pindadega moodustab suurejoonelise maalilise sümfoonia, mis embab kõiki inimliku elu avaldusi ja mille lõppakkordiks on kiirgav „Päike“. Selle tööga oli Munchi seisukoht kindlustatud. Ta ostis Ekelysse mõisa ja asus tööle. Ikka vabamalt, ikka väljendusrikkamalt ja julgemalt luuakse maalid.

See on lühidalt suure norralase elu ja võitlus. Tema looming on tek-

kinud looja vaimse vabaduse ja iseisvuse tähe all. Kartmata kriitikat, hoolimata ja ükskõikne menu suhtes, on Munch jälginud oma kutsumuse vähetänulikku rada. Tema kunsti mõju on laiapiiriline. Saksamaal tekkinud ekspressionism on lähtunud Munchi ekspressioonirikkast väljendus kunstist. Tema huvi seesmise elu kujundamise ja kujutamise vastu on andnud tulemusi, mis näitasid uue töö, et elu välise külje kujutamine maalil ei ole ainuüksi mõeldav, et elu naturalistlik kirjeldamine värvide ja pintsliga jääb ikkagi ainult maaliks, ega tõuse elu põhikülgede kunstiliseks tunnetamiseks. Munchil oli aga vähe sellest, tema taotles ka oma tunnetuste väljendamist. Seejuures on tema tunnetus- ja väljendusobjektideks elamused. Nii on ta oma tähtsamad teosed projekteerinud suure, 22 pildilise „Elufriisi“ taustale. „Friis“ koosneb „Armastusereast“ ja „Surmareast“ ja haarab niisuguseid töid, nagu „Suudlus“, „Armukadedus“, „Mõistatus“, „Härm“, „Mees ja naine“, „Vampiir“, „Kisa“, „Tuhk“, „Tants“ jne. Need

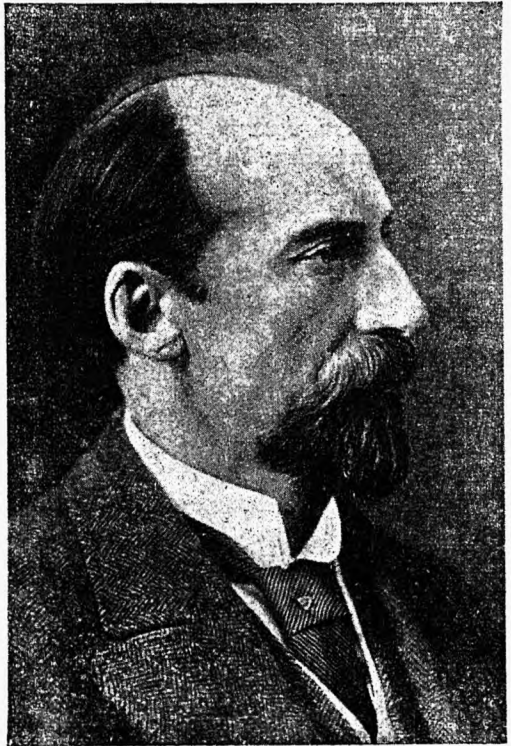
Jaan Tõnisson karskustegelaseks.

Sel ajal, kui Jaan Tõnisson astus meie avalikku ellu, oli karskusküsimus muutumas järjest aktuaalsemaks. Tema ülikooli astumise aeg langeb samale aastale esimese eesti karskus-

joomine seltsi koosolekuil ja seltsi kulul õlle ostmine koosolekuile järgnevail koosviibimisel. Ometi valitsevad Tõnissoni õpinguaastail üldiselt veel edasi korporantlikud kombed

Tervitame prof. Jaan Tõnissoni tema 70. sünnipäeval. Noorkarsklased on uhked, et karsklaste ridadesse kuulub mees, kes isiklikest raskusist hoolimata alati on olnud valmis võitlusse astuma riiklike huvide, üldrahvuslike väärtuste ja üldinimlike ideaalide eest. Soovime veel palju aastaid auväärt riigimehele ja rahvajuhile.

Eesti Noorsoo Karskusliit ja „Kevadik“.

seltsi asutamisega. Ülikoolis organiseeris ta Eesti Üliõpilaste Seltsi, mis oli küll pidevalt arenenud korporantismi ja joomakommete pühakspidamise suunas, aga just enne Tõnissoni tulekut oli sääl toimunud esimene ulatuslikum tagasilöök. O. Kalda ja M. Ostrovi ettepanekul lõpetati õlle-

ühes sinna juurdekuuluvate joomakommetega.

Jaan Tõnisson üliõpilaspõlves tegi joomakombeid kaasa ega osutanud veel karskuspüüetele erilist tähelepanu.

Lõpetanud ülikooli ja asudes „Postimeest“ toimetama oli Tõnissoni

on sügavalt tunnetatud ja võimsalt elamuslikud maalid, inimesed nendel elavad, hingavad, armastavad ja kannatavad. Inimhinge müstika ja surma salapära on Munchi elu ja kunstikäsituse põhiprobleemideks, mida ta väljendab vaba, hooga pintsli maneeri ja

sisemast tunnetusest juhitud värviskaalaga. Puhtmaalilisest seisukohast köidavad meid tema tööd julge ja kõlava koloriidiga, mida peenendab arenenud maitse.

Munchi looming on võit eelarvamusliku traditsionalismi üle.

üks esimesi üritusi „Vanemuise“ jalutusruumist alkoholiga puhveti kõrvaldamine, mis tema energilisel päälkäimisel mõne aja pärast teostuski.

Paariaastase kodumaalt eemal viibimise järele tagasi tulnud tekkisid Tõnissonil senisest tihedamad sidemed üldise karskusliikumisega. Ta ei astunud küll ühegi karskusseltsi liikmeks, ent tema huvi asja vastu hakkas avalduma karskussihiliste kirjutiste avaldamises „Postimehe“ ja „Sirvilaudade“ veergudel, ülemaalisest karskuskongressist osavõttus ja Eesti Üliõpilaste Seltsist joomakommete väljatõrjumise aktsioones.

Karskuskongressist, mida tollal nimetati „Eesti Karskusseltside Üleüldine Koosolek“, võttis J. Tõnisson alguses osa kutsutud külalisena ja sattus kohe opositsiooni A. Grenzsteini ja tema mõtteosalistega, kes karskusliikumise juhtidena üritasid karskustöös äärmist tagasihoidlikkust, et säilitada sõbralikke suhteid valitsusvõimudega ja samuti meie oma alkoholisõbraliku seltskonnaga. Tõnisson nõudis selle asemel julget väljaastumist oma aadete eest.

Nii tähendas eesti karskusliikumise juhtimise minek V. Reimani, J. Tõnissoni ja nende pooldajate kätte 1900. a. esmajoones meie karskusliikumises senisest hoopis sõjakama taktika valimist. Samal ajal aga ka karskusliikumise aluste süvendamist ja laiendamist.

Eelmisel sajandil võeti karskusküsimust veel võrdlemisi kitsaulatliku probleemina. V. Reiman, J. Tõnisson, P. Põld j. t. tõendasid loogiliselt ja veenvalt, et karskus on vahend kõrgemate eluväärtuste saavutamiseks. Karskusmõtte on eesti rahvale elumõtte tähtsamaks ilmutuseks. Karskusvõitlus on eesti rahva kultuuripüüete põnevamaks silmapilguks.

Meie rahva asend germaani ja slaavi rahvaste kui kahe suure veskikivi vahel nõuab iseolemiseks, oma rahvusliku kultuuri püsimiseks ja kasvamiseks rahva kõikide võimete väljaarendamist. Rahvas peab olema tõuliselt väärtuslik. Seda takistab alkohol ja seepärast on meie kultuuri-

line arenemine tulevikus ainult siis võimalik, kui alkoholismi põhjavesi meie rahva elupinnast on ära lastud. Meie rahvuslikust kultuurist ega majanduslikust edust ei tule midagi tõsist välja, niikaua kui Eestis mitte alkoholivaba kultuuri mõte rahvusliku kultuuri paleuseks pole tõusnud.

J. Tõnisson on alati rõhutanud karskusliikumise elujaatavat joont. Ärgu püütagu jõuda sihile ainult alkoholi äravõtmisega, vaid antagu selle asemele väärtuslikumaid elamusi. Ta on kindel, et kui inimestele ei näidata kätte ega tehta kättesaadavaks paremaid vahendeid õnne saavutamiseks, elu rikastamiseks — siis ei aita ka kõige paremad jutlused, kui inimesel päälle viletsa elu ja tulevase õnne tõotuste mitte midagi ei ole. Karsklased peavad sellepärast toetama sotsiaalseid reforme ja veel otsesemalt asendama alkoholi alkoholivabade jookide, mõõduka tantsimise, spordi jne. kaudu. Hüüdmine „ärge jooge!“ ei aita üksinda midagi, vaid inimestele peab tööd andma, mis neid alkoholist eemaldaks. Suurimaks teguriks rahva karskendamisel peab ta aga rahvale suurte, ühiste eesmärkide püstitamist, mille poole püüdes kogu rahvas ärkaks ükskõiksusest.

Neile põhimõtetele rajas J. Tõnisson meie karskusliikumise programmi, mis leidis ametlikku tunnustust VI eesti karskuskongressil 1907. a. ja järgnevatil kongressel on saanud vaid täienduste ja viimistluste osaliseks, kusjuures üldised juhtmõtted on jäänud muutmata.

Vastavalt erirahvakihtide erinevusele tehtagu nende seas erinevat viisil karskustööd, ent kõigi juures muudatagu karskustöö põhjalikumaks ja rajatagu kodumaisile elunähtusile. Välismaised nähtused ei puuduta kedagi nii lähedalt ja mõjuvalt.

Palju arutab Tõnisson selle kallal, kuidas karskusmõtet süvendada õpetajaskonnas, mitmesuguseis organisatsioonides jne. sellisel määral, et see tõmbaks needki ringkonnad kaasa aktiivsesse karskustõhe.

Karskusorganisatsioonide tegevuse põhjalikumaks muutmiseks nõudis

Juhan Luiga pärandus noortele.

Ed. Laaman'i „Juhan Luiga“ puhul.

„Kui tulete ja l rmate, oleme pahased, kui tulemata j ate — oleme kurvad.“
J. Luiga.

Kuigi alles veidi üle kahekümne aasta tagasi sklerosist põhjustatud halvatus viis manalasse Juhan Luiga kesk teotsemist 53 a. vanaduses, on ometi juba sellegi lühikese ajaga jõudnud Luiga mälestus rohutada. Edasir hkiv elu ja kasvav noorus unustab hauad ruttu, seda enam, et noortele on ka 10 aastat pikk aeg —  le poole eluea. Paljud noored veerisid veel vokiratta juures tähti, kui Luiga suri ja pole sellepärast osa saanud J. Luiga „elavast sõnast“. Nii ongi J. Luiga praegustele noortele juba v oras.

Niud püstitas Ed. Laaman oma tihedatoimse monograafiaga — kui nii võiks ütelda — talle ausamba, igatahes mitte

halbema kui J. Koort Tartu Maarja surnuaiale.

Kes siis oli J. Luiga? — N rviarst, ajakirjanik, muusikamees, kunsti- ja kirjandusearvustaja, ajaloolane. „Univeraalne vaim“ — nii võtab Ed. Laaman selle kokku.

Meie varasemaid suurmehi iseloomustab üldiselt nende väga avar silmaring, rohked huvi- ja teotsemisalad. J. Luiga on nendest üks intelligentsemaid. Oma „p evamuredes“ ja ajakirjanduses on ta j advustanud sellest elava tõenduse, kahjuks on ta aga suure osa viinud endaga koos hauda.

Luigat kui inimest iseloomustades teeb seda Ed. Laaman järgmiselt: „J. Luiga olemist ära m arates on loomise-t okojas oskaja hakanud oma tuju ja huvitust m dda nukitsema: see pole mitte vabriku-

Tõnisson nende tegevusvälja piiramist, et siis ülejäanud osa seda põhjalikumalt harida ja viljelda.

Karskuseadusandluse alal pidas Tõnisson kaugemaks eesmärgiks keeluseadust, mida tuleb ette valmistada laialdase selgitust oga. 1909. a. lausub ta, et keeluseadus ilma seltskonna ettevalmistuseta sünnitab salajoomist, seda karskusliikumise ajalugu seda Ameerikas ja mujal näitab. Hiljemgi on ta korduvalt seletanud, et politsei kaudu ei saa keeluseadust ülal hoida, vaid seda võib teha ainult rahva enamiku karskusmeelsuse ja toetuse abil.

J. Tõnissoni kui karskustegelase suurem t o pole siiski niipalju põhimõtete selgitamises ja p stitamises kui just nende põhimõtete elluviimises, tegelikus karskust os.

Karskusseltside Keskoitmkonna liikmena ja aeg-ajalt selle tegeliku juhina langes temale eeskätt meie karskusorganisatsioonistiku kujundamine ja selle suunamine otsese karskust o poole. Maailmasõja eelseil aastail oli tema peamisi juhte võitluses kohaliku keelu iguse eest. Noorsoo karskusliikumise algatamiseks koostas Tõnisson juba 1908. a. noorsoo karskus henduste põhikirja.

Karskusk nelejana on Jaan Tõnisson meil üldiselt tuntud. Tema armas-

tatumaks aineks on sel puhul karskusk simuse k sitlemine ühenduses tõu-tervishoiuga.

Karskuskirjanikuna k sitles Tõnisson joomakombe mõju juba oma esimesis ilukirjanduslikes jutustusis ja on hiljem ajalehis ja eribro uures käsitlenud karskusk simuse kõige mitmekesisemaid eriprobleeme ning s ititavil ja veenvil sõnul näidanud seda paratamatut sidet, mis on tõelise patriotismi ja karskuse vahel.

Iseseisvuse ajal on Tõnisson osa võtnud tegelikust karskust ost Eesti Karskusliidu keskoitmkonna liikmena, karskusk nelejana ja karskusp uideid toetava riigimehena.

Jaan Tõnisson on meie karskusliikumisele näidanud selle suuri ülesandeid rahvuslikus  lesehitust os ja on liitnud karskusn ude lahutamatuks osaks isamaalise t o tegevusprogrammis. Tegeliku karskusv itlejana on ta rajanud uusi teid karskust os ja tema isiklik käitumine karskusk simusis ei ole jätnud äratamata mõnegi alkoholis bra pakitsevat südametunnistust. Tuletades kõike seda meelde tema 70-nda sünnipäeva puhul teame, et parimaks t nuks selle eest oleks jatkata J. Tõnissoni elut od oma rahva tuleviku kindlustamisel.

töö toode, mis oma paljuse läbi mõjub, vaid vaim, kes elu annab, on siin käsitöö mõttes midagi valmistanud, millel on ma olemine on, mis Looja hingeõhu isäraldustest midagi kaasa on saanud, mis tosin kaubal puudub, — see on iseloom.“

Käesoleva kirjutise mõte aga oli tutvustada J. Luigat „Kevadiku“ noortele.

Villem Reimanist 12 a. noorem, iseloomudelt tublisti erinevad, ent hoolimata sellest näeme neid ometi sõpradena kõrvuti uurimas ja võitlemas. Nii ka karskusalal — Reiman Karskusseltside Keskoitumkonna esimehena, Luiga sekretärina. „Karskuspüüe ei seisa mitte karskes elus, vaid õiges elus, loomukohases elus“ — arvas J. Luiga. Eetilise elu enesestmõistetava osana hindas J. Luiga alkoholi hülgamist. Kuid ta ei suutnud karskust tõsta erilisse valgusse, rõhutamaks elu enesestmõistetavuse osast ja nii lahkuibki ta otsesest karskustegevusest. Luiga ei olnud karske karskuse enese pärast, vaid — kahjuks — oli nõus isegi eluvõitluse keerus keeldumise kateoorilist imperatiivi purustama, seda eriti vanemas eas.

J. Luigas on seda suure-inimese humaansust, mis annab talle kannatlikkust inimeste nõrkuste mõistmiseks, mis teeb tema, kuigi tihti õige teravalt analüüsi-vaad, arvustused oodatuks. „Inimene eksib tahtmatult, ta ei tea eksides, mis ta teeb, sellepärast peab temast, „südamega kirjutama“, mitte südametäiega.“ Ja edasi: „head kirjanikud ei ole enestega rahul, halvad — teistega.“

J. Luigale oli inimene ise tähtis. Ta oli individualist ja individualistina demokraat. „Ei ole tarvis austada valitsust ega riiki, — küll aga on tarvis endast lugu pidada: ainult nii on võimalik ideaalistlikku riiki kujundada.“ „Üksikute meeste tähtsus tõuseb seda enam, mida nõrgem on ümbruskond, ühiskond. Mõjutada, sugereerida võib ikka seda ümbruskonda, mis on hüpnotiseeritav, mõjualune, s. t. nõrgenenud ümbruskonda. Taani, Rootsi, Norra, Soome kõrgelt arenenud ühiskonnas ei ole mõeldavad „mõjukad mehed“ poliitika alal. Küll aga Venes, Itaalias, Bulgaarias ja haiges Saksas.“

Tugevalt üksikisikule rajanev maailma-vaade sundis Luigat ka noorsooliikumise suhtes võtma teravalt pooldava seisukoha. Otse klassiliseks võib siin pidada ta programmi: „Noorsugu on piüüd enesest, ta ei või ühtegi poliitilist eeskava jälgida. Noorsoo eeskava on: vaimustus ilma erootikata, andumus ilma (kiriku) usuta, piüüded tervenemis-täienemisele ilma poliitikata. See on loomulik — looduslik nooruse eeskava, sellepärast õige... Praktiline elu nõuab käsipuid, sihtnõore poliitilisel talu-

tamisel. Noorsugu ei saa olla praktiline, sellepärast et talle võõras on oportu-nism... Noorsugu on revolutsiooniline loodusjõuliselt, ja seda enam, mida vähem ta käib revolutsiooniliste platvormide järele.“

Kas ei ole paljude meie südamest kaasaelavate omaaegsete noorsootegelaste silmaveega kirjutatud see J. Luiga julge seisukoht: „Koolinoorsoost on haridus-minister Bauer suutnud ära lämmitada noorsooliikumise, mis oli üks kõige ilusamatest, ajakohasem — viljakamate kultuuriliikumistest peale sõda.“

Sügavalt individualistina eitab Luiga kõike, mis võib vaba mõtte kammitsasse panna: „Kus on kirjanikud riigiteenijaks muutunud, võib rahulikult nende vilja lugemata jätta.“ Ta ei väsi ikka ja ikka vaimu rõhutamast: „Kui ei ole vaimlist pingutust seltskonnas, siis satuvad vanad — ususse, keskealised — kapitalisse, noored — erootikasse. Ei saa olla vabadust.“

Ühte J. Luiga iseloomujoont tahaksime veel välja tõsta — see on ta eriline loodusearmastus. Loodus on talle mitte temast väljaspoolseivaks huvitavaks ja elamusiandvaks miljööks, vaid ta tunneb ennast ise ühe osana looduse suurest ter-vikust. Kasvanud maal puritaanliku isa valjuse all, on ta juba lapsena osanud kon-takti luua loodusega, kust ta on omandanud oma sügav-terava analüüsi pilgugi. Luiga mõistab inimesi — ja seda inimeste mõistmist on ta rohkem õppinud loodu-sest kui stuudiumis või hilisemas arsti-praktikas. Napisõnaliselt, otse karikatu-ristina loob ta inimesest pildi. Võtkem kas või ta iseloomustust meie kolme suu-rema poetessi kohta: „M. Under maitses-keleb (ka müstikat), L. Koidula võitleb, Anna Haava palvetab... Koidula joobub ideest, mispärast ta pateetiline, Under sensualismist, millepärast ta erootiline, Anna Haava ohvreist, mispärast pühak-kultuslik.“

Luiga stiil on otse telegramlik: „Met-sas kõndimine, aega palju, linnas kontser-tide kuulamine, jutud rindele saatmisest“ — see on ta „sõjakiri“ Soomest. Või: „Kõik päev Pirita metsas. Võib otse purju jääda kõigest sellest kevadest, tema õhust ja laulust... Ei saa teisiti, peab õnnelik olema, nagu plika.“

Nii nagu selles Ed. Laamani raamatus pildidel, kus on ära toodud J. Luiga kaas-aegsetena ja kaaslastena meie vanema ge-neratsiooni vaimne eliit, niivõrd täieliku läbilõike annab see raamat sellest meie vaimse elu ärkamise ajast huvitava ja meeldesõõbiva J. Luiga isiku taustal. Selle-pärast ei oska seda raamatut kaasnoortele küllalt soovitada.

Aksel Mark.

Masaryk jutustab oma elust.

Kõnelused K. Čapek'iga]. K./Ü.
„Loodus“, Tartus, 1937.

T. G. Masaryk targa riigimehena, veendunud demokraadina, energilise organisaatorina, paljulugenu filosoofina, sügavalt eetilise isiksusena ja haritud inimesena evib haruldaselt avarat pilku mitme-palgeliste eluküsimuste nägemiseks ja mõistmiseks. Jutustades oma huvitavast elust esitab ta lihtsa südamlikkuse ja avameelsusega oma seisukohti igapäeva-elu ja riigielu põhiküsimusis. Käesoleva lühikese kirjutise ülesanne on tutvustavalt tsiteerida üksikuid Masaryki mõtteavaldusi, et noorte tähelepanu juhtida sellele lugemisväärsle teosele.

„Kõnelused T. G. Masaryk'iga“ koostaja väidab: „Masaryki lugeda, teda harmooniliselt lugeda — märgitseb samaaegselt kõnelust ja vaikust. Kõnelust kõige ajalise kohta, mis meile tähtis. Ja vaikeset mõtiskelu sellest, mis igavene. Kes seda ei arvesta, ei mõista teda iialgi täielikult“ (lk. 24).

Masaryki avaripilgulist ja kindlasuunalist osavõttu kooli- ja kasvatusküsimusist iseloomustab juba järgmine lühike katkend: „Kooliõpetaja peab lastesse immutama vabariiklust, demokraatlikku vabadust ja üheväärsust; ta peab olema laste seltsimees. Tema autoriteet põhinegu ta vanadusel, ta üleolekul kõigis teaduse asjades, praktilisel ja iseloomul. Olen märganud, et Ameerika lastel on oma õpetajatega ja õpetajannadega hoopis seltsimehelikumad suhted kui meie omadel, ja et ameeriklased kogu eluaja mäletavad meelsasti oma õpetajaid ja kõole. Meie juures hingavad lapsed kergendatult, kui pääsevad koolist; siiski on tervetel lastel rõõm õppida ja tunnetada. Ameerika õpetaja mängib poistega jalgpalli ega karda, et see tal midagi juurest ära võtab. Õpetaja-ametnik ei läheks lastega kelgutama või uisutama, tal oleks hirm, et ta viimaks kukub ja riivab seega oma autoriteeti. Õpetaja ja õpilase ning ametniku ja kodaniku vahel on veel kunstlik kaugus ja võorastus. Enam elulikkust, enam südamlikkust ehtsas demokraatias! Komensky kool oli inimsuse töötuba; kool ei arenda inimest ainult individuaalselt, vaid ka kollektiivselt ja kasvatab teda seltskonnale, demokraatiale.

Arusaadavalt maksab sama ka perekonna suhtes. Mitte vanemate pime autoriteet, mitte lapse passiivne kuuletamine, peale surutud igavese hurjutamise ja riidlemisega, vaid kasvatus eeskujuga!“ (lk. 37).

Tänapäeva usulise kriisi ja selle põhjuste tuuma haarab lühike hüüumärgiga lõppev lause: „— kui palju teis-

sugusem peaks olema jutlus ja kogu õhkkond kirikus nüüdsel ajal, et kütkestada laste ja täiskasvanute tähelepanu!“ (lk. 54).

„Olen palju mõelnud armastuse üle... Olen sellest palju kirjutanud oma hilisemate elamuste ja oma naise mõjul ning kordan vaid: armastus, tõeline armastus mehe ja naise vahel on tugev kui surm, nagu seisab Ülemlaulus — on tugevamgi kui surm, sest ta hoiab ülal elu ja loob uut. Kirjanus püüdnud armastusele õigusega ülimalt tähelepanu, ent just selles ainestikus on eriti suur vahe tõelise ja ebatõelise literatuuri vahel“ (lk. 73). — „Armastus, sümpaatia, on suurim moraalne jõud, temast tärkab kogu vastastikune osavõtt, abi ja koostöö; moraalne elu on kaasatöötav osavõtt Jumala maailmakor-rast. Armastus, sümpaatia, sünergia on inimeste suhete eluseadus niihästi perekonnas, rahvuses, riigis, inimkonnas. Mingit muud seadust ma ei tunne“ (lk. 126).

Elukutsete hindamisel asub Masaryk vaatekohal, mida meil alles nüüd jagatakse: „Demokraatias ei pea üha mõeldama sellele, et poisist teha „saksa“ — tegelikult mingit kirjutajat kuhugi asutisse. Põllumees, käsitöeline, tööline on tihti palju suuremad härrad kui selline haritlane. Tuleb vaid mõelda sellele, et igauks oleks õigel kohal, igauks oleks täismees. Ent tüdrukud? — Nemad samuti!“ (lk. 84). Ja illustratsiooniks toob ta arvamuse oma ametite kohta: „Alates ajast, mil õppisin Čejcesse sepa-ametit, ma ei pääsenudki enam tööst. Kui juba presidendiks olin saanud, otsis mind üles saksa filosoof Mauthner, ta ei tahtvat midagi muud, kui näha, kuidas näeb välja üks õnnelik inimene. — Õnnelik! Miks mitte? Aga kui oleksin Čejcesse sepaks jäänud, oleksin olnud küll niisama õnnelik kui nüüdki“ (lk. 114).

Keskseteks küsimusteks on Masarykile ühiskondlikud ja poliitilised probleemid. „Minu vaated sotsialismi üle jõhutuvad minu arusaamisest demokraatiast. Revolutsioon, diktatuur võib mõnikord halba hävitada, ta ei loo aga midagi head ega püsivat. Kui mõtlen, et inimkonna ajalugu, niipalju kui meil sellest andmeid, võib olla vaid mõnikümmend aastatuhat vana, ja me seisame alles arenemise lävel, — kuidas peaksin siis uskuma, et mingi fanaatik, imperialist või revolutsionäär saavutaks ühe löögiga arengu tipu?“ (lk. 164).

„Riigimehed on vaid need poliitikamehed ja avalikud tegelased, kes kõiges, mis nad teevad, peavad meeles tõeliselt riigi huvisid. Nende jaoks on vaid üks tõeline poliitika: väiksemate osade harmoneerimine tervikuga, kõigi taotluste ühtlustamine“ (lk. 183).

E. Noorsoo Karskusliidu teateid.

X NOORSOO-KARSKUSKONGRESSI KAVA.

28. dets. kell 10.00—10.30 Osavõtjate registreerimine Valga Ühisgümnaasiumis.
„ 10.30—14.00 1. Kongressi avamine, juhatuse ja mandaatkomisjoni valimine.
2. Noorsoo-organisatsioonide üldine juhtimine ja töökorraldus — noortenõunik J. Maisma.
3. Ülevaade eesti noorsoo karskusliikumise seisukorrast tänapäeval — ENK pääsekreter H. Mark.
4. Esindajate ülevaadet organisatsioonide tööst.
5. E. Noorsoo Karskusliidu asend eesti noorsoo-organisatsioonide peres — ENK esimees J. Tork.
Pildistamine.
- „ 16.00—19.00 1. E. Noorsoo Karskusliidu põhikirja muutmise.
2. Kõneoskus — dr. V. Hion.
„ 20.00 Tutvumisõhtu.
29. dets. kell 10.00—14.00 1. Arengusühholoogilisi momente noorsoo-org-ide töös ja karskusliikumises — mag. A. Elango.
2. Seinaleht ja ajakiri noorsoo-org-ide töös — õigusteadl. A. Looring.
3. Kirjanduse harrastamine ja noorsoo-org-id — dr. A. Annist.
„ 16.00—19.00 Linnaga tutvumine.
„ 20.00 E. Noorsoo Karskusliidu asemikekogu koosolek.
30. dets. kell 10.00—14.00 1. Öpiringide korraldamisest noorsoo-org-ides — hr. N. Ruus.
2. Noorsoo-org-id ja alkoholismivastane võitlus — hr. O. Ibius.
3. Seltskondlik kohus noorsoo-org-ides — adv. F. Huik.
30. dets. kell 16.00—19.00 Noorte kõnevõistlus — kongressist osavõtjaile ja Tartu noortele.
„ 20.00 Ühine teelaud ja lõppkoosviibimine.

Ja ajakirjandus. „Mis pean ütlema ajalehtedest? Vihastun iga päev nende üle. Sellest taipan, kuidas ma neid armastan. — Igatahes peab heal ajakirjanikul olema iseloomu, ta peab endale kätte võitlema sõnavabaduse — v a b a d u s, v a b a d u s!...“ (lk. 185).

Otse kangekaelselt, õigemini küll kangelaslikult, võitles Masaryk kõigi raskuste kiuste pagulasena oma tõekspidamiste eest. „Inimene peab palju vastu, kõigele, kui tal siht on ja kui ta kord on otsustanud seda saavutada iga hinnaga ja kõige tõsidusega. Siirus — see on maailma ja elu saladus, see on usuline ja moraalne pühadus“ (lk. 225). „Mul olid omad põhimõtted p r o p a g a n d a s t ja usun, et nad olid õiged... Valetada ja liialdada, see on kõige halvem propaganda... Vale ei tasu end, ei poliitikas ega igapäevses elus“ (lk. 233).

Suure riigimehe sügavat humaansust iseloomustab ta seisukoht s u r m a - n u h t l u s e küsimuses. „Usun seda ja ootan, et rahva haridusliku ja moraalsete taseme tõusuga surmanuhtlus kõikide pooldamisel kaotatakse“ (lk. 298).

Masaryk on ka presidendina jäänud

truuks iseendale ja inimesele iseendas. „Kui pean vastama, mis suhtes mu elu on osutunud täiuslikuks, siis peaksin ütlema, et mitte seeläbi, et sain presidendiks ja võisin kanda suurt au ja raskeid kohustusi. Minu isiklik rahuldus asub sügavamal: et ka riigipeana ma pole tarvitsenud ära salata mingit tähtsat osa sellest, mida olin uskunud ja armastanud juba vaese üliõpilasena, noorsoo õpetajana, ebamugava kriitikuna ja reformipoliitikuna; et võimul olles pole ma leiutanud ühtegi muud kõlblat seadust, ühtegi muud suhet ligimesega ning rahvaga ja maailmaga —, kui seda, millest olen ennast lasknud juhtida juba enne seda... Ja ma ütlen endale, et lakkamatus heitluses rahva ja inimsoo parema tuleviku pärast olen seisnud õigel poolel. Selles teadlik olla, on küllalt, et teha inimese ilusaks ja, nagu öeldakse, õnnelikuks“ — nii lõpetab Masaryk oma kõneluse.

See tasub end mitmekordselt, tutvuda Masarykiga, mehega, kes oma sisemiste, moraalsete, eetiliste ja intellektuaalsete väärtuste tõttu tõusis sepapoisist presidendiks.

H. M.

E. Noorsoo Karskusliidu asemikekogu koosolek.

Päevakord:

1. Tööle-rakendamine.
2. Aruanded 1937. ja 1938. a.
3. Tegevuskava ja eelarve 1939. a. jaoks.
4. Valimised põhikirja järgi.
5. Kohal algatatud küsimused.
6. Läbirääkimised.

Asemikekogas on hääleõigus Liitu kuuluvate org.-ide esindajail iga 50 liikme või selle osa päält üks. Sõnaõigus on kõigil asjasthuvitatuil.

Noorte kõnevõistlus.

Tingimused:

1. Võistlusest võivad osa võtta kõik kongreslased, kes pole üle 20 a. vanad.
2. Kõne teema võib valida iga osavõtja ise.
3. Kõne ei tohi kesta üle 20 minuti, ja peab ette kantama vabalt (mitte paberilt).
4. Kõne hindamisel arvestatakse: a) sisu, b) kompositsiooni, c) stiili, d) ettekandmisviisi, e) kogumuljet.
5. Auhindadeks on: I — 20 kr., II — 10 kr., III — 5 kr., mis antakse välja kirjanduses.

Žüriisse kuuluvad: dr. V. Hion, mag. P. Vihalem, koolijuh. J. Tork, õpet. K. Ader ja pääsekretär E. Kubjas.

Saabuval jõuluvaheajal 28.—30. dets. 1938. a. Valgas toimuvast X noorsookarsuskongressist palume osa võtta a) kõigi E. Noorsoo Karskusliitu kuuluvate organisatsioonide esindajaid, igäühe poolt kuni 5, b) kõiki isik- ning kirjavahetajaid-liikmeid ja c) kõigi keskkoolide ja gümnaasiumide õpilasringide esindajaid, igäühe poolt kuni 5. Kongress toimub härra Haridusministri loal ja koolijuhataja J. Tork'i vastutusel.

Hääleõiguslikke esindajaid võivad kongressile saata (iga 20 liikme või selle osa kohta üks) need ENK liikmed-organisatsioonid, kelle liikmemaks on tasutud 1938. a. eest. Sõnaõigus on kõigil kohalviibijail.

Märkus: Koolidest, kus asjasthuvitatud ringid puuduvad, võib kuni 5 õpilast vastava kooli direktori määramisel kongressist osa võtta.

Kongress, asemikekogu koosolek ja kõnevõistlus toimuvad Valga Ühiskõnnakruumi ruumes. Väljaspoolt Valka kohalesõitnuil on kasutada tasuta ühiskorter.

Kongressist ja asemikekogust osa võtavad ametlikud esindajad varustugu kirjaliku mandaadiga, millele on alla kirjutanud ringi esimees ja sekretär.

Kongressist, asemikekogust ja kõnevõistlusest osavõtjail palutakse teatada hiljemalt 20. dets. s. a. E. Noorsoo Karskusliidu juhatusele (Tartu, Gustav-Adolfi 18). Ühtlasi palutakse teatada, kas soovitakse ühiskorterit.

Kongressist osavõtjaile.

Kirjandusliku õpiringi koosolekuks palutakse kõiki osavõtjaid läbi lugeda ja eeltoodud A. Annisti artiklis esitat arvustusskeemi järgi läbi töötada A. Kivikase romaan „Nimed marmortahvil“.

Uusi liikmeid.

Käesoleval semestril astusid E. Noorsoo Karskusliidu liikmeiks:

1. Petseri Gümnn. ja Kk-de Õpilaskonna Üldhariduslik sektsioon.
2. Rakvere Gümnn., R. P. ja R. R. Humanitaarringi Karskusektsioon.
3. Rakvere Eragümnn. (Zeeh.) Kirjandusring.
4. Võru Gümnn., V. P. ja V. R. Õpilaskond.
5. Jõhvi Keskkoolide Õpilasring.

Üleskutse koguteose „Jüri Vilms“ asjus.

12. märtsil 1939. a. pühitseme Jüri Vilmsi 50. sünnipäeva. Arvestades tema kustumatuid teeneid Eesti riigi sünniloos, on juba varem algatatud tema omaaegsete lähemate sõprade ja kaastööliste poolt mõte, et seda päeva tuleb tähistada esmajoones suurema koguteose väljaandmisega. Koguteose koostamiseks on juba varem valitud suurem toimetuse kolleegium ja praegu on loomisel Jüri Vilmsi Mälestamise Komitee (osakondadega kohtadel), mille esimeseks ülesandeks on koguteose kirjastamine, edasi tema tööde väljaandmine jne. Seega loodetakse vääriliselt mälestada esimese ja suurima Eesti iseseisvuse märtri tööd ja tegevust.

Koguteos sisaldaks mõningaid uurimuslikke artikleid ja tahab endasse koondada kõigi J. Vilmsi omaaegsete lähemate sõprade, kaastööliste ja -aegsete mälestusi.

Koguteose toimetus on juba varem pöördunud kirjalikult terve rea isikute poole kaastöö saatmiseks, kuid täpsemate andmete ja aadresside puudusel pöördume nüüd veel kõigi poole, kellel on mingeid teateid, materjale ja andmeid Vilmsi kohta. Esijoones palume saata mälestusi oma kokkupuuteist Vilmsiga, olgu need lapseõlvest või esimesist kooliaastaist (1889—1901), Pärnu kooliajast (1901—1907), üliõpilasaastaist (1907—1911) või tema hilisemast elust Tallinnas, eriti aga tema tegevusest 1917. ja 1918. a. Mälestusis tuleks erilist tähelepanu osutada kokkupuuteile J. Vilmsiga tema isiku, maailmavaate ja tegevuse, tema energia, julguse, püsivuse ja tahte hindamisele jne. Pole vaja kirjutada mitte ainult tähtsamaid sündmusi ja episoodide, vaid ka iga pisiasi ning juhus, mis aitab kuidagi valgustada J. Vilmsi elu ja tööd, on tähtis.

Peale mälestuste palub koguteose toimetus saata veel kirjavahetusi J. Vilmsiga ja muid asjasse puutuvaid dokumente: ülevõtteid, kirjalikke ülestähendusi jne. Kõik materjalid, peale kasutamist, kui neid tagasi ei soovita, säilitatakse arhiivis.

Mälestused palume kirjutada lehe ühele küljele ja ära saata juba käesoleval aastal esimesel võimalusel. Tähitud kirjad palume saata tegevtoimetaja nimele. Kõik andmed lähetada aadressil Kompanii t. 1 — 5, Tartu.

Lootes rohket kaastööd

A. Loring,

tegevtoimetaja.

A. Palvadre, Enn Kippel,

toimetuse kolleegiumi nimel.

„Kevadik“ ilmub — 6 nr-it aastas. Tellimishind 1/1 a. 75 s., 1/2 a. 40 s., üksiknr. 15 s.
Väljaandja: Eesti Noorsoo Karskusliit. Vastutav toimetaja: prof. dr. A. Koort.

„Kevadiku“ toimetus: P. Kaaret, V. Lang, H. Mark, A. Raska, J. Tork.

„Kevadiku“ toimetuse kolleegium: kunstn. Ed. Ahas, dr. A. Annist, insp. E. Jaanvärk, ülk. õppej. A. Kalamees, prof. E. Kant, prof. A. Koort, õp. A. Kuum, prof. J. Köpp, insp. J. Lang, dr. A. Luha, klj. J. Parijõgi, prof. E. Poom, dir. J. Port, insp. S. Pruden, raamatuk. dir. F. Puksoo, prof. K. Ramul, prof. D. Rootsmäe, prof. P. Tarvel, klj. J. Tork, dir. K. Treffner, õp. R. Vokk, helilooja E. Võrk.

G. Roht'i trükk, Tartu 1938.

Kongress toimub Valgas.

Käesolevaga teatame, et Eesti Noorsoo Karskusliidu

10. noorsookarsuskongress, Liidu asemike- kogu koosolek ja noorte kõnevõistlus,

mis pidi toimuma eeloleval jõuluvaheajal Tartus, peetakse 28.—30. detsembrini VALGAS — Valga Ühisgümnaasiumi ruumes (Kuperjanovi tn. 10).

Kongressi asukoha muutmine on tingitud Haridusministeeriumi Noorsoo ja Vabahariduse Osakonna vastavast korraldusest, mida omakorda põhjustas nakkushaiguste levik Tartus.

Kongress, asemikekogu ja kõnevõistlus toimub varem väljakuulutatud kava ja tingimuste kohaselt, väljaarvatud üksikud üritused, mis seotud otseselt Tartuga.

Palume kongressi asukoha muutmisest teatada oma õpilastele ja organisatsiooni liikmetele, eriti aga kongressile sõitjaile.

Kongressist rohkem osavõttu lootes

EESTI NOORSOO KARSKUSLIIDU JUHATUS.

Akadeemiline Kooperatiiv

Tartu, Ülikooli 15.

Suurim valik

eesti, inglise ja prantsuse raamatuist.

Laste- ja noorsoo-kirjandus.

Meie kirjastusel on ilmunud rida üldtarvilikke teoseid ajaloo, õigusteaduse jm. alal.

Ajalehtede ja ajakirjade tellimiste vahendus kodus- ja välismaaga.

Ajalehe väljalõigete büroo.

PE ^B 38,6
613

Tellige

„LASTE RÕÕM“!

„LASTE RÕÕM“ on eesti vanim ja loetavaim lasteajakiri. Kõige paremad jutud, kõige huvitavamad pildid ilmuvad „LASTE RÕÕMUS“.

„LASTE RÕÕMUS“ ilmub ka kõige enam laste eneste kaastööd.

„LASTE RÕÕM“ ilmub kord kuus. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised, „Päevalehe“ esindajad ja peaaegu kõik algkoolide juhatajad.

„LASTE RÕÕMU“ tellimishind on 3 kr. aastas, 1.50 kr. poolaastas, 75 snt. veerandaastas, üksiknumber 25 snt.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus

Tallinn, Pikk tän. 2.

Kas teil on juba Eesti Noorsoo Karskusliidu väljaanded?

R. W. Trine. ISELOOMU KUJUNDAMINE MÕTTEJÕU LÄBI.
(Tr. otsas.)

Fr. W. Foerster. ELUJUHT. (Tr. otsas.)

Jaak Järv. MEHISED MEHED. (Tr. otsas.)

J. Elango — E. Lassen. AEGADE HÄÄL. 32 lk. Hind 15 senti.

J. Elango. MEIE ÖNNE VAENLANE. (Trükk otsas.)

R. Kojonen. ÖNN. Hind 50 senti.

A. Elango. NOORSOOKARSKUSTÖÖ EESTIS. 136 lk. Hind 40 s.
INIMENE JA AATED. 40 lk. Hind 25 senti.

E. Treu. VALIMIK SELTSKONDLIKKE MÄNGE. 48 lk.
Hind 35 senti.

A. Annist. NOORSOO ÜLESANDEID TÄNAPÄEVA ÜHISK. JA
VAIMSUSES. 24 lk. Hind 10 senti.

J. Tork. KARAKTER. 16 lk. Hind 10 senti.

NOORKARSKLASTE LAULIK. (Trükk otsas.) Asendatud „Ühis-
lauluvaraga“, mille hind 25 senti (130 lk.).

NOORUSJÕUD I. Toimet. A. Elango. (Trükk otsas.)

NOORUSJÕUD II. Toim. A. Elango. 192 lk. Hind 50 senti.

NOORUSJÕUD III. Toim. A. Elango. 112 lk. Hind 50 senti.

NOORUSJÕUD IV. Toim. A. Küng. 107 lk. Hind 50 senti.

„KEVADIK“ 1926—37. 12 aastakäiku. Kokku Kr. 2.50 (köites 4 kr.).

Kes tasub raha postmarkides ette, sellele saadetakse raamatud Liidu kulul välja. Levitajaile, kes tellivad vähemalt 10 eks. mõnd raamatut korraga, antakse 20% hinnaalandust.

EESTI NOORSOO KARSKUSLIIT

Tartu, G.-Adolfi 18. Postk. 18.